

DIMENSIÓ EDUCATIVA DE LA GIMNÀSTICA RÍTMICA

Marta Castanyer, llicenciada en EF

Tot just fa cinc anys que en el currículum d'estudis dels INEF es contempla la gimnàstica rítmica com a disciplina per a tot l'alumnat, indistintament del seu sexe. Avui encara és evident la inadaptació quasi general dels nois i, en gran part, de les noies a la dita activitat. La discussió de les causes ha de tenir en compte que poden ésser molt diverses; de fet, les proves d'ingrés no mesuren cap qualitat rítmica ni expressiva de forma específica. La majoria dels alumnes provenen d'altres camps de l'esport on es treballa una dimensió perceptiva i motriu molt pròpia, generalment molt desproveïda d'una dimensió simbòlica. Amb tot, considerem que, bàsicament, succeeix que en els nostres INEF tenim una mostra ben clara de la població en general, que, independentment del fet que hagin treballat més o menys el seu cos, palesa una manca greu d'educació rítmico-expressiva de base, i d'ací la por i el rebuig de qualsevol activitat desconeguda. En parlar de gimnàstica rítmica, tothom es representa la imatge d'una gimnasta gràcil, expressiva, amb qualitats físiques excepcionals, executadora de malaba-

rismes quasi bé indesxifrables. Sota aquesta imatge, a la qual se sol reduir la nostra informació, cal considerar que encara hi ha soterrat un tresor pedagògic de gran riquesa educativa. La gimnàstica rítmica esportiva (GRE), o bé la gimnàstica amb aparells manuals constitueix una via d'enriquiment del repertori pedagògic dels ensenyants d'educació física; cal, però, que aquests se'n facin conscients.

Un tresor pedagògic

Si considerem la GRE com a mitjà d'educació física en àmbits que requereixin una aplicació prioritàriament educativa i reeducativa, descobrim que se'ns ofereix una activitat proveïda d'un gran ventall de possibilitats educatives de tipus tant exploratori com funcional. La justificació és realment fonamentada: la GRE assegura la relació entre

quatre elements fonamentals; com són cos-música / ritme-aparells--companys. D'una banda, l'efecte inevitable de desenvolupament creatiu i afectiu suggerit per la música i, d'altra, les possibilitats manipulatives que ofereix el treball amb aparells lleugers col·laboren a la prolongació de gests integrants del moviment corporal a través d'una expressió conscientment dirigida.

A nivell escolar, tots sabem que l'infant gaudeix d'un potencial motor que en molts casos resulta desbordant; en funció d'això els programes d'educació física tendeixen a orientar els infants cap a situacions que sol·licitin el seu interès – pedagogia de la situació—. L'interès, doncs, de la GRE rau a suscitar formes de treball on es conjuguen la percepció i l'acció.

L'aparell manual

Els estudis de desenvolupament evolutiu ens mostren que les activitats manipulatives apareixen precoçment en l'infant. La perfecció i complexitat augmenta al llarg de la seva creixença i depèn directament de les experiències motrius que pot realitzar dins d'un medi més o menys enriquidor i que afavoreixi aquestes investigacions primerenques. És, doncs, per aquest motiu que hem de procurar que l'infant entri en contacte amb una diversitat de material i aparells lleugers de fàcil manipulació i que pugui explorar la seva possible utilització i les seves funcions.

En manipular, l'infant descobreix i es descobreix ell mateix:

- Es perfeccionen les manipulacions

- S'aferma la lateralitat
- Apareixen les formes d'associació i dissociació
- S'incrementa la precisió dels moviments de coordinació.

És molt diversa la història que l'infant confereix als objectes en l'ordre afectiu: des que comença a diferenciar-los com a objectes externs, entenent-los després com a mediadors possibles de comunicació, fins a donar-los un grau de determinisme a mesura que s'enriqueixen amb valors culturals. Així, una pilota, que l'infant ha anat utilitzant de tan diverses maneres, cap als onze anys esdevé un instrument simbòlic propi d'un tipus d'esport, generalment col·lectiu, reglat i institucionalitzat.

Aquest esquema d'interaccions (vegeu figura 1) mostra el grau de complexitat de l'activitat, que incidint en les esferes física, cognoscitiva, socioafectiva i volitiva de la persona, posa en joc tres grans dimensions d'actuació: motriu, perceptiva i simbòlica.

Dimensió motriu

El treball dels factors físico-corporals posa en joc, d'una banda mecanismes com els de consciència dels graus de tensió i relaxament muscular, noció del pes muscular, qualitat dels suports de sustentació corporal i del seu desplaçament i ubicació del cos global –espai postural– i segmentari –espai de configuració segmentària—. Tots aquests mecanismes es tradueixen, dins la GRE, en la dosificació d'energia i del to muscular, la qual tendeix cap a una acomodació plàstica de l'organisme muscular.

Apareix, d'altra banda, la funció instrumental de treball amb aparells manuals. L'aparell constitueix una prolongació del cos; no és pas un instrument mediador d'una acció atzarosa, com s'esdevé en els esports col·lectius, sinó que ací l'acció rau en la manipulació predeterminada en funció de tres tipus de situació motriu:

- l'aparell associat al cos
- l'aparell separat del cos: moviments de persecució, retrobament, llançaments i d'altres

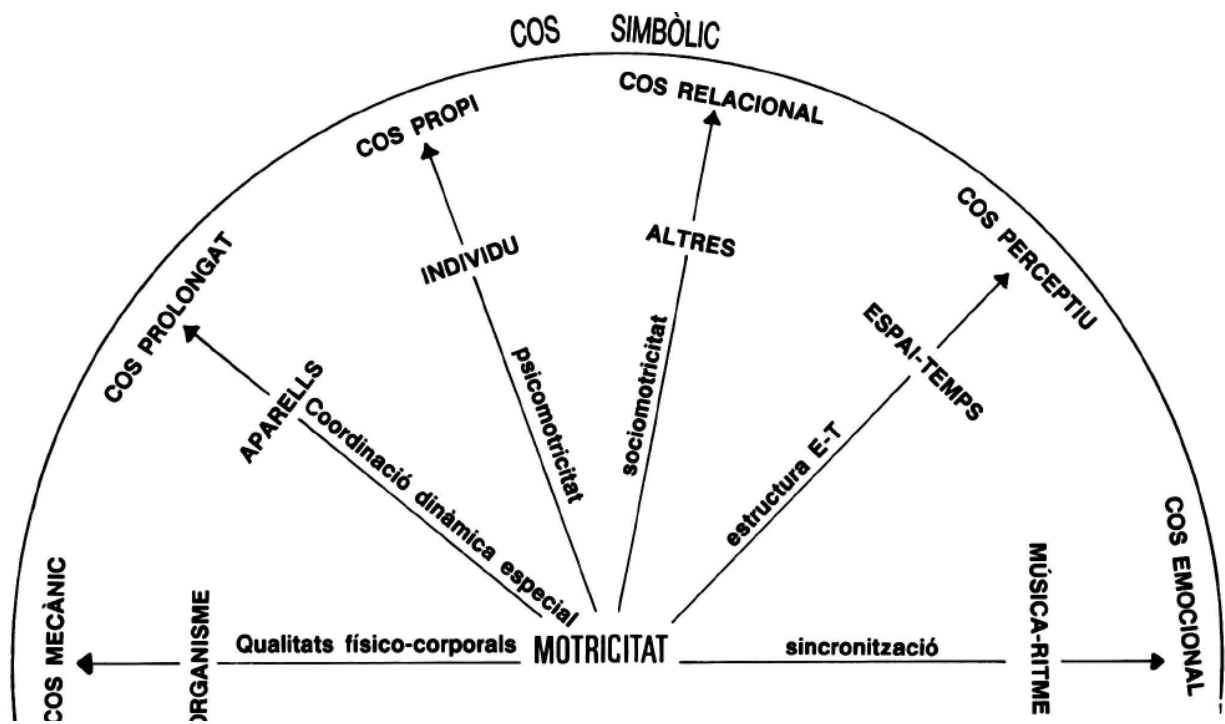

Figura 1

- l'aparell com a mediador de la relació amb els companys.

La representativitat del moviment que caracteritza la GRE recau en aquest aspecte cinètic de confrontació contínuament sincronitzada del cos amb l'aparell; una motricitat basada en la forma, que ens podria fer parlar de «morfofinesi».

Dimensió perceptiva

És aquesta una activitat que conjuga un model cinestèsic molt complet. La sensibilitat superficial exteroceptiva dóna les següents vies exploratòries: auditives –música i ritme–, visuals i tàctils –aparells de molt diverses qualitats–. Aquest pla exteroceptiu estimula el pla interoceptiu i acciona d'una forma més conscient i exterioritzada l'àmbit de la propiocepció, de la imatge corporal.

En tot hi juguen de manera cabdal:

- el factor *espacial*, que ens permet dirigir i orientar el gest calculant distàncies, trajectòries i direccions
- el factor *temporal*, consistent en els canvis de velocitat i a accelerar, frenar i anticipar els moviments.

Hem parlat de la GRE com a morfofinesi (cinètica de la forma), en la qual el treball motriu i la velocitat d'execució no estan en funció de variables externes, tals com: obstacles a superar, adversaris, etc., sinó en funció d'un paràmetre de forma espacial (línies, trajectòries, posicions i d'altres) i d'un paràmetre de forma temporal (ritme, tempos, silencis, timbres...).

L'activitat perceptiva s'emparenta

amb l'activitat intel·ligent de l'individu i posa en joc tot un sistema de conductes de reconeixement, comparança, anàlisi, identificació, classificació, reproducció, i d'altres presents en tots els àmbits d'aplicació (recreatiu, educatiu, reeducatiu, utilitari i competitiu). Aquí rau l'interès cognoscitiu, que cal tenir en compte a l'hora de plantejar una programació.

Dimensió simbòlica

Si bé fins ara, en parlar de la sol·licitació motriu i perceptiva de la GRE, trobem molts aspectes més o menys equivalents als d'altres activitats físiques, és evident que no passa el mateix en relació amb el contingut simbòlic. En la GRE es pot donar un vocabulari de gests sempre ampliable, sotmès a contínua exploració i que ajuda a fer resorgir i mobilitzar l'emocionalitat de l'individu: «l'afectivitat és la clau de les conductes motrius»¹. El contingut simbòlic depèn del grau de suggestió i de la capacitat d'evocació que una persona pot exterioritzar fora del pla motor estricte amb motiu de la utilització d'aparells amb qualitats molt diverses i del suport musical, aquest darrer com a principal element de reforç, del contingut simbòlic d'una activitat que bàsicament se'n nodreix. Aquest contingut és, però, de difícil mesurament, i no sempre resulta fàcil interpretar-lo. Això fa que, ja a partir de l'etapa escolar, encara sigui greument rebutjat en molts dels casos.

Conclusions

Aquest article és un intent de desmascarar l'activitat de la GRE, la forma externa de la qual –la màscara– és el que normalment se sol veure. Aquesta activitat ens comunica missatges tals com: agilitat, gracilitat, feminitat, malabarisme i d'altres a través dels quals cal descobrir i valorar la gran riquesa d'aspectes educatius i psicomotrius aplicables a qualsevol tractament de la motricitat.

Socialment, els humans ens solem moure, de forma mimètica, vers una sèrie de models: models de personalitat, de conducta, de vida... també, com no, vers els esportius; en si la paraula model al·ludeix a fi, ortodòxia, per tant, sense que deixi gaires possibilitats de canvi; tot amb tot, entorn al model, i alhora, també, desprenent-se'n existeix tota una sèrie de formes d'acció (i en molts casos també d'educació) mitjançant les quals l'individu pot efectuar experiències. Cal sentir-se una mica heretges i allunyar-se de l'ortodòxia del model establert, que és el que ens sol entrar pels ulls.

La figura número 1 és mostra de la riquesa d'elements, veritables eines de treball, que aporta l'activitat de la GRE a la motricitat, sigui quin sigui el seu àmbit d'aplicació.

Tot educador físic hauria d'intentar respondre, i si més no plantejar-se, qüestions com les següents:

- ¿Com podria influir la música per superar l'aparent avoriment d'alguns exercicis d'acondicionament físic que es practiquen en les sessions escolars d'EF?
- De forma semblant, ¿podria incidir en l'activació informacional i energètica dins l'entrenament del individu un suport musical de fons?
- Solem treballar el «cos mecànic», el múscul, de forma funcional; cal, però, plantejar-se la qüestió següent, ¿són els músculs facials els únics responsables de l'expressió?

La coordinació dinàmica especial es tracta de forma bastant restrictiva

–òculo-pèdica, ...òculo-manual–

¿Què se'n fa de la resta del cos? Potser aquest oblit és conseqüència de treballar amb material poc variat: per exemple, pilotes amb poca variació de pes, forma i volum. Per tant, ¿quines possibilitats motrius pot oferir un tipus de material?

–cordes, cèrcols, cintes i d'altres– que respongui al criteri de variació quant a deformabilitat i volum? Fins fa relativament poc, l'educació física s'orientava vers l'esfera físicomotriu de l'individu; actualment s'està lluitant molt perquè l'esfera cognoscitiva gaudeixi de similar sol·licitació: Cal felicitar-se'n! S'ha aconseguit per fir, relligar el cap al cos. Per tant, cal començar a plantejar-se si no s'ha de denunciar que encara es deixi de banda la capacitat afectiva, expressiva i simbòlica de l'individu.

NOTA:

PARLEBAS, Pierre: *Activités physiques et education motrice*. Educ. Physique et Sport. Paris. 1976.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

LAMOROUX, Nicole: «La gymnastique avec engins à l'école élémentaire» *Revue E.P.S.* Número especial.
 PALACIOS, Paco: *Cuerpo, sonido, música y otros lenguajes*. Ed. Adarra. Donostia. 1986.

PARLEBAS, Pierre: *Activités Physiques et education motrice*. Education Physique et Sport. Paris, 1976.
 PIAGET, Jean: *Psicología y pedagogía*. Ed. Ariel. Barcelona 1977.
 ROGER, D.: «L'importance de la musique en GRE» *Revue E.P.S.*, núm. 170.